

Лілія Ребуха

Західноукраїнський національний університет
ORCID ID 0000-0002-0054-0651

Оксана Кричківська

Західноукраїнський національний університет
ORCID ID 0000-0003-3007-0248

Роман Брик

Західноукраїнський національний університет
ORCID ID 0000-0001-8362-3593
DOI 10.24139/2312-5993/2022.03/198-206

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ВІДПОВІДАЛЬНИХ БАТЬКІВСЬКИХ ВЗАЄМИН

У статті розглядається формування усвідомленого батьківства, що є процесом присвоєння соціальних, сімейних, психологічних батьківських установок у майбутніх фахівців соціальної сфери. Змістовно доповнено поняття «відповідальність» та «відповідальний батько». Розглянуто найважливіші періоди адаптації молодих людей до набуття ролі батьків. Зазначено, що підготовка фахівців соціальної сфери до усвідомленого батьківства в закладах вищої освіти передбачає упорядкування і встановлення в особистості стійких зв'язків між структурними компонентами батьківства та повноцінному виявленні у молоді його когнітивної, емоційної та поведінкової складових. Зроблено висновок, що батьківство виступає багатограним феноменом, представленим на двох рівнях: суб'єктивно-особистісному та індивідуальному, які слугують вагомими етапами у процесі становлення батьківства.

Ключові слова: батьківство, відповідальні батьківські взаємини, молода сім'я, фахівці соціальної сфери.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство пов'язує батьківство із турботою, контролем та сприянням прогресивному розвитку дитини. Стати батьками нині може кожен чоловік і жінка, які досягли повноліття. Народження дитини є значущою подією в житті молодих людей, оскільки саме в цей період життя вони набувають статусу батька та матері. Психологічна готовність виконувати роль батьків часто не збігається з їх біологічною здатністю виконувати дану діяльність. Відповідно батьківство є базовим життєвим призначенням та значущою соціально-психологічною функцією кожної людини. Тоді як процес формування відповідальних батьківських взаємин у молодій сім'ї є вагомою педагогічною проблемою сучасного суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Нині науковці (Бондаренко, 2014; Дармошук, 2011; Скріннік, 2016) розглядають батьківство з двох позицій: як складний комплекс суб'єктивно-особистісної освіти та як інтеграція індивідуальних цілей, що включає двох осіб – батька та матір. Батьківство слугує усвідомленням духовної єдності зі шлюбним

партнером по відношенню до своїх або прийомних дітей, й вимагає належної психолого-педагогічної освіти особистості, яка включає сукупність ціннісних орієнтацій батьків, їх установок та очікувань, батьківських почуттів і взаємних позицій, батьківської відповідальності, стилю виховання. Водночас науковці зазначають, що батьківство завжди проявляється як на суб'єктивно-особистісному, так і на індивідуальному рівнях (Малаєва, 2016).

Вивчаючи дослідження науковців І. Братусь, Л. Буніної, Ю. Крістевої, О. Лещенко, Н. Максимовської, Н. Рудоваої, Є. Шамаріної, Н. Шевченко та ін., нами узагальнено, що батьківство має соціокультурну природу, для нього характерні існуючі в суспільстві правила та норми, що розподіляються між батьками у вигляді обов'язків і виконуваних ними функцій (Ребуха, 2018).

Науковець О. Стрельник зазначає, що майбутнє суспільства полягає у сучасному стані батьківства (Стрельник, 2017). та виконанні батьками головних функцій (Алексеєнко, 2000). Проте зараз залишаються актуальними питання що стосуються природи, структури батьківства, провідних чинників, які впливають на формування готовності до цього феномену

Теоретичний аналіз наукових праць (І. Бех (Бех, 2015), Н. Дармошук (Дармошук, 2011); О. Стрельник (Стрельник, 2017); Л. Яценко (Яценко, 2013) та ін.) із проблематики батьківства в молодій сім'ї, показав, що на сучасному етапі виокремлено та достатньо вивчено домінування материнства та психологічної готовності до нього, однак є низка важливих напрямів, що вимагають досліджень. До таких належать, як зазначають науковці Т. Алексеєнко, Н. Гусак, С. Мінухін та ін., трактування батьківства з урахуванням системного підходу, тобто його зв'язку з процесами становлення сім'ї; описання критеріїв та рівнів психолого-педагогічної готовності молодих батьків до появи дитини; розробка технік та моделей формування психологічної готовності молодих людей до батьківства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Виходячи з вище зазначеного, стверджуємо, що у підготовку фахівців соціальної сфери до відповідальних батьківських взаємин потрібно включати наступні компоненти: потребнісно-емоційний компонент, який залучає емоційні реакції та переживання, потребу в контакті; операційний компонент, що включає формування вмінь та обізнаність у догляді за дитиною та спілкування з нею; ціннісно-смысловий компонент, котрий вказує на значимість природи

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 3 (117)
психоемоційних переживань під час становлення відповідальних
батьківських взаємин.

Формулювання цілей статті – схарактеризувати підготовку фахівців соціальної сфери до відповідальних батьківських взаємин.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс теоретичних методів, що включає метод аналітичного аналізу, синтез науково-педагогічної літератури, обґрунтування і узагальнення отриманих даних, що допомогли у досягненні окресленої мети.

Виклад основного матеріалу. Важливими факторами для сім'ї є відповідальність членів сім'ї один за одного і дитину та готовність до допомоги (Красін, 2017; Стрельник, 2017). Відповідальне батьківство включає низку ціннісних орієнтацій, установок та очікувань батьків, батьківських почуттів, позицій, стосунків та переконань щодо себе як батька. Воно слугує соціальною та духовно-моральною потребою особистості, орієнтованою на ціннісне виховання дітей, підготовку до позитивних, когнітивних, емоційних, поведінкових взаємовідносин у сім'ї. Відповідальність пов'язана з деякою тривогою, занепокоєнням за здоров'я та долю дитини, духовний та душевний її розвиток. Зазвичай відповідальність визначає поведінку батьків, що спрямована на запобігання можливим хворобам, нещастям дитини з метою полегшення страждання, переживання, мінімізацію неприємних, травмуючих моментів. Дуже часто відповідальність переростає у надтривожність, гіперопіку. Така деформація батьківських взаємин найчастіше спостерігається зі сторони молодих батьків (Бондаренко, 2014; Волошенко, 2022).

Відповідальність у молодих батьків може бути по-різному сформована у часі: задовго до появи дитини на світ; під час вагітності та пологів; відразу після народження дитини або через деякий час. Досить часто почуття відповідальності у молодих батьків з'являється під час спілкуються зі своєю дитиною віч-на-віч. Саме тоді виникає розуміння того, що здоров'я та життя дитини залежить від них самих. Часто спостерігається відсутність синхронності у почуттях відповідальності у матері та батька.

Зауважимо, що змістове наповнення поняття «відповідальність» у жінки та чоловіка різняться. Жінка розуміє відповідальність як створення сприятливої атмосфери в будинку для затишного та комфортного життя кожного її члена, тоді як чоловік розуміє відповідальність, що співвідноситься із створенням матеріальних благ для фінансового комфорту сім'ї. У більшості випадків, почуття

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 3 (117)
відповідальності по відношенню до дітей з'являється найперше у жінки, тому що вона більше часу проводить з дитиною, ніж чоловік.

Сутність підготовки фахівців соціальної сфери в ЗВО до усвідомленого батьківства полягає в упорядкуванні цілісної структури батьківства, встановленні стійких зв'язків між її структурними компонентами, повноцінному прояві когнітивної, емоційної та поведінкової складової кожного структурного складника батьківства (Лещенко, 2010; Ребуха, Боршуляк, 2020).

Узагальнюючи думку педагогів (Красін, 2017), можемо стверджувати, що відповідальний батько – це зріла людина, здатна відповідати за власні вчинки, своє життя з метою забезпечення сприятливих умов для зростання і розвитку дитини, забезпечення матеріального благополуччя та створення комфортного середовища.

Таким чином, відповідальне батьківство залежить від збалансованості різних складових виховання: комунікативного, емоційного, економічного, нормативно-правового та духовно-ціннісного.

Розглянемо особливості кожної складової. Так, комунікативна складова полягає в регулярному спілкуванні з дитиною. За умов сучасних інформаційних комунікацій батьки, для вивільнення власного часу, часто «переключають» дитину на електронні носії із залученням до перегляду відео, мультиплікаційних фільмів, відеороликів та ін. Молодим батькам слід завжди пам'ятати про цінність безпосереднього спілкування з дитиною, в результаті якого відбувається її безпосередній розвиток. Батькам необхідно знати, що відбувається в житті дитини, чому вона надає переваги, чим цікавиться та ін. Емоційна складова виховання полягає в майстерності батьків бути в ролі порадника, помічника, умінні викликати в дитини чуттєву реакцію у відповідь, можливістю ділитися своїми переживаннями, обговорювати проблеми, тоді як економічна сторона полягає у здібності батьків забезпечувати її всіма матеріальними благами, необхідними для комфортного життєбуття (Бех, 2015). Нормативно-правова складова виховання відображається в умінні батьків навчати дитину слідувати правилам і нормам, які є загально-прийнятими у суспільстві відповідно до місця їхнього проживання.

Особливе місце у вихованні майбутніх батьків займає духовно-ціннісна складова майбутніх батьківських взаємин, яка покликана прищеплювати дитині базові життєві і духовні цінності, такі як життя, здоров'я та ін. Цінності батьківства включають переконання про цінність дітей та ставлення до них; мотивацію до дітонародження; планування та організацію народження дітей, їх кількість; якісну турботу та виховання;

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 3 (117)
визначення взаємин між батьками та дітьми; узгодження якостей, які
необхідно виховувати у дітях (Стрельник, 2017).

Виховання батьківського ставлення у майбутньому закладається з дитинства у батьківській сім'ї, де можна простежити настанови до розвитку особистості. Батьківська позицію визначає самооцінку дитини до майбутнього батьківства, стійку Я-концепцію, психологічну зрілість, здатність адекватно та відкрито висловлювати свої почуття, вміння передавати існуючий досвід, проводити рефлексію своєї поведінки.

Визначальними установками батьків у розвитку особистості є ціннісні орієнтації, спрямовані на формування в майбутньому довірливих взаємовідносин в сім'ї, теплої сімейної атмосфери. Дитячо-батьківські взаємини є визначальними під час побудови стосунків між молодими батьками і дитиною, виступаючи значним чинником формування батьківських установок (Красін, 2017; Стрельник, 2017). Тому багато молодих осіб прямо відтворюють батьківську модель поведінки у своїй сім'ї та компенсують дефіцит тих батьківських відносин зі своїми дітьми, які самі пережили в дитячі роки (наприклад, дефіцит любові, недостатнє турботливе ставлення зі сторони батьків, відсутність співробітництва і кооперації та ін.).

Всі чинники, що сприяють формуванню батьківства, можна розділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні обумовлені сукупністю зовнішніх соціальних впливів та внутрішні – індивідуально-особистісні, що відносяться до самої особи. Слід зазначити, що процес формування батьківства відбувається під впливом рівня розвитку товариського оточення та суспільства в цілому.

Соціальне управління сім'єю відображається у системі цілеспрямованого впливу зі сторони державних органів на репродуктивну мотивацію сім'ї, її спрямованість, матеріальне та моральне стимулювання народжуваності у межах демографічної політики (Стрельник, 2017). Комплекс соціальних впливів відображається в системі ціннісних орієнтацій та установок молоді. Неформалізований вплив суспільства на батьківство здійснюють твори мистецтва та культури, засоби масової інформації та ін. Роль суспільства у формуванні в молодих людей мотивації і потреби у дітях, на думку Т. Алексеєнко, полягає в тому, що воно «налаштовує» майбутніх матерів і батьків на весь комплекс обов'язків та почуттів, пов'язаних із вихованням нового покоління (Алексеєнко, 2000). Саме батьківство дає змогу відчувати щастя стати мамою і батьком та набути новоявленого соціального престижу.

Найбільш оптимальною для дитини, її батьків та сім'ї в цілому є стратегія створення найбільш сприятливих умов для розвитку дитини за якої відбувається співпраця, співрозвиток та співтворчість батьків і дитини. Поява дитини відкриває нові можливості для молодих батьків, дає новий імпульс для розвитку сім'ї, сімейних стосунків, дозволяє батькам найповніше реалізувати себе як особистість.

Отже, батьківство виступає багатогранним феноменом, який представлений на двох рівнях: суб'єктивно-особистісному та індивідуальному. Зазначені рівні слугують одночасно вагомими етапами формування батьківства. Звідси батьківство є духовною потребою людини, до якого активно підключається біологічний аспект у момент виношування та годування дитини жінкою.

Проте суспільство розглядає материнство та батьківство як соціальні категорії, які не залежать від біологічного аспекту. Початковим етапом батьківства є саме дошлюбний період, коли формується когнітивна, поведінкова та емоційна складові батьківства. Другий етап представлений узгодженням даних уявлень молодого подружжя про батьківство. Феномену батьківства цього етапу відповідає розумінню сутнісного змісту понять відповідальність, довіра, готовність виконувати роль батька і матері та ін. Третій етап представлений поведінковою складовою молодих батьків. Він полягає у цілковитому сприйнятті народження дитини та виявленні нових можливостей самореалізації. Таким чином, поетапне формування батьківства у ЗВО дає можливість організувати його цілеспрямований розвиток, а також підготовку до батьківства молодих людей як на суб'єктивно-особистісному рівні, так і на індивідуальному.

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямку дослідження. Висновуючи, зазначимо, що особливості особистості подружжя, їх ціннісно-мотиваційна сфера, а також досвід, отриманий у батьківській сім'ї, дають початок формуванню батьківства у кожному конкретному випадку. Молоді люди, які готуються в майбутньому стати батьками, повинні розуміти всю повноту відповідальності за своїх дітей, пам'ятати про те, що батьківські відносини та культура таких взаємин виступають важливим системоутворюючим підґрунтям інституту сім'ї. Батьківсько-дитячі взаємовідносини складаються впродовж усього життя, припускають безперервність, безоплатність, терпіння та турботу одне про одного. Основи формування батьківства слід розпочинати з раннього дитинства, підкріплювати на позитивному прикладі, демонструючи добрі стосунки у них,

шанобливе ставлення до оточуючих та продовжувати у ЗВО і після його закінчення впродовж життя.

Перспективним напрямком досліджень може слугувати розгляд батьківства в педагогічних умовах, що змінюються.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексеєнко, Т. Ф. (2000). Сучасні тенденції становлення сім'ї та її виховної функції. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: наук. записки Рівненського держ. гуманітар. ун-ту*, 9, 184–188. (Alekseenko, T. F. (2000). Current trends in the formation of the family and its educational function. *Updating the content, forms and methods of teaching and education in educational institutions: science. Notes of Rivne State Humanitarian University*, 9, 184–188).
- Бех, І. Д. (2015). *Виховання особистості у 2 т.* Чернівці. (Букрек. (Beh, I. D. (2015). *Education of personality in 2 volumes Chernivtsi: Bookrek*).
- Бондаренко, З. П. (2014). Психолого-педагогічні засади підготовки студентської молоді до усвідомленого батьківства. *Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання*, 11, 21–28. (Bondarenko, Z. P. (2014). Psychological and pedagogical principles of preparing student youth for conscious parenting. *International Chelpanovsky psychological and pedagogical readings*, 11, 21–28).
- Волошенко, М. (2022). Модель професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування усвідомленого батьківства у молоді. *Наукові інновації та передові технології*, 6 (8). (Voloshenko, M. (2022). Model of professional training of future social specialists for the formation of conscious parenting in young people. *Scientific innovations and advanced technologies*, 6 (8)).
- Дармострук, Н. В. (2011). *Статеворольові чинники формування психологічної готовності до материнства* (афтореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01. Харків. (Darmostruk, N. V. (2011). Gender - role factors in the formation of psychological readiness for motherhood (DSc thesis abstract) Kharkiv).
- Красін, С. А. (2017). Усвідомлене батьківство: сутність, ознаки, структура та зміст. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 55, 215–221. (Krasin, S. A. (2017). Conscious parenting: essence, signs, structure and content. *Pedagogy of Creating a Creative Personality in Higher and Secondary Schools*, 55, 215–221).
- Лещенко, О. Г. (2010). *Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05). Луганськ. (Leshchenko, O. G. (2010). *Socio-pedagogical conditions for the formation of a responsible attitude to parenthood in a young couple* (DSc thesis abstract). Lugansk).
- Малаєва, М. В. (2016). Структура батьківства як компонент батьківської сфери у чоловіків. *Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання*, 17, 183–189. (Malaeva, M.V. (2016). The structure of fatherhood as a component of the parental sphere in men. *International Chelpanovsky psychological and pedagogical readings*, 17, 183–189).
- Ребуха, Л. З. (2018). Формування системи цінностей майбутніх фахівців соціогуманітарної сфери за фундаменталізації професійної підготовки у вищій школі. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: зб. тез II міжнар. студ. наук. конф. (Тернопіль, 1 черв. 2018 р.)*. Тернопіль: ТНЕУ, 171–173. (Rebukha, L. Z. (2018).

Formation of a system of values of future specialists in the socio-humanitarian sphere with the fundamentalization of professional training in higher education. The legal system of Ukraine in terms of European integration: the view of student youth: *Coll. thesis II International. stud. Science. conf. (Ternopil, June 1, 2018)*. Ternopil: TNEU, 171–173).

- Ребуха, Л. З., Боршуляк, Н. С. (2020). Професійна компетентність фахівців: сутнісні ознаки та розвиткові умови. *Інноваційна педагогіка*, 22(3), 87–90. (Rebukha, L. Z., Borshulyak, N. S. (2020). Professional competence of specialists: essential features and developmental conditions. *Innovative pedagogy*, 22 (3), 87–90).
- Скриннік, Є. (2016). Підготовка майбутнього вчителя до формування сімейних духовно-моральних цінностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07). Умань. (Skrinnik, E. (2016). *Preparation of the future teacher for the formation of family spiritual and moral values of students of secondary schools* (DSc thesis abstract). Uman).
- Стрельник, О. О. (2017). Материнство як соціальна практика: структурно-діяльнісна концепція (дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.04). Київ. (Strelnyk, O. O. (2017). *Motherhood as a social practice: structural-activity concept* (DSc thesis abstract). Kyiv).
- Яценко, Л. В. (2013). Сутнісні характеристики готовності до відповідального батьківства. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 17 (2), 513–521. (Yatsenko, L. V. (2013). Essential characteristics of readiness for responsible parenthood. *Theoretical and methodological problems of education of children and students*, 17 (2), 513-521).

SUMMARY

Rebukha Liliia, Krychivska Oksana, Bryk Roman. Preparation of social sphere specialists for responsible parental relations.

The article considers the formation of conscious parenting, which is the process of assigning social, family, and psychological parenting attitudes to future professionals in the social sphere. The notion of "responsibility" in women and men and "responsible father" has been substantially supplemented. The most difficult periods of adaptation of young people to the role of parents are considered. It is noted that the training of social workers for conscious parenting in higher education institutions involves streamlining and establishing in the individual stable links between the structural components of fatherhood and the full identification of its cognitive, emotional and behavioural components. Emphasis is placed on the dependence of responsible parenthood on the balance of communicative, emotional, economic, normative-legal, and spiritual-value types of education. The influence of the defining attitudes of the parental family in the development of the personality of the social sphere specialist, which is value orientations aimed at forming trusting relationships in the family, a warm family atmosphere and cooperation.

It is theoretically proven that fatherhood is recognized by modern youth as a primary family value influenced by external and internal factors. It is stipulated that the process of fatherhood formation takes place under the influence of a friendly environment and civil society. The role of society in the formation of fatherhood "adjusts" future mothers and fathers to the full range of responsibilities associated with the upbringing of the new generation and gaining a new prestigious social status.

It is concluded that fatherhood is a multifaceted phenomenon, represented on two levels: subjective-personal and individual, which serve as important stages in the formation of fatherhood. The appropriate gradual formation of fatherhood allows

Key words: *fatherhood, responsible parenting, young family, social workers provision.*

УДК 378.172

Анна Сахненко

Сумський національний аграрний університет

ORCID 0000-0002-8084-3897

Галина Крот

Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ORCID 0000-0002-9933-0362

DOI 10.24139/2312-5993/2022.03/206-218

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЇ

У представленій статті розглянуто акмеологічні засади професійно орієнтованого фізичного виховання студентів аграрних спеціальностей. Визначено структуру професійної фізичної готовності фахівців аграрної промисловості, що включає когнітивний, фізичний та здоров'язберезувальний компоненти.

Для визначення рівня фізичного здоров'я студентства було застосовано методу Г. Л. Апанасенка. У результаті проведеного дослідження було виявлено позитивний вплив акмеологічної складової професійно орієнтованого фізичного виховання на формування здоров'язберезувального компоненту професійної фізичної готовності студентів аграрних спеціальностей.

Ключові слова: *акмеологія, здоров'я, акмеологічні засади, технології, професійно орієнтоване, професійна фізична готовність, компонент, здоров'язберезувальний, студенти аграрних спеціальностей.*

Постановка проблеми. Сучасна наука у сфері фізичної культури дає інтегровану оцінку здоров'я людини, пов'язану з багатофакторністю та синкретичністю її складових: рівня рухової активності, генетики, статі, енергетичного потенціалу, умов навчання та способу життя. І в цьому контексті, основними елементами зміцнення здоров'я майбутньої генерації фахівців різних галузей виробництва та невиробничих сфер виступають фізична культура, спорт та соціальна орієнтація студентства на здоровий спосіб життя. Основи процесу формування гармонійно розвиненої особистості майбутнього фахівця закладаються у вищій школі. Насамперед, це зміцнення здоров'я, досягнення високої та стійкої працездатності за допомогою занять фізичною культурою, активним відпочинком і спортом (Рубаненко, 2017).

Розглядаючи процес професійно орієнтованого фізичного виховання студентів аграрних закладів вищої освіти у контексті акмеологічного підходу, можна стверджувати, що його головною метою виступає